

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
NR 20, 2015 (275–296)

DZIECI ŻOŁNIERZE – ŻYWE TARCZE BEZ
IMIENIA I GODNOŚCI

CHILDREN SOLDIERS, HUMAN SHIELDS
WITHOUT THE NAME AND DIGNITY

ANTONI KRAUZ
Uniwersytet Rzeszowski

ANTONI OLAK
WSPiA w Lublinie/WSBiP w Ostrowcu Św.

Największe zło, to tolerować krzywdę
(Platon)

ABSTRACT

This article presents the issue of recruitment and use of children by adults as soldiers to armed struggle. Presents a picture of the modern world, including the countries, continents, in which children soldiers and rifle AK-47 as the living shields without name, dignity and personality reflect the life. Adults of this world of technology, space, nanotechnology use minors to fighting tribal, religious, narkotyktion, etc. Despite established international conventions on the rights of the child, the African Charter of the rights of the child, and the opposition of the public referred to resorts, countries still use thousands of children as soldiers who have become tools in the hands of adults.

KEYWORDS:

child soldiers, żywe tarcze, dignity

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł przedstawia problematykę werbowania i wykorzystania przez dorosłych dzieci jako żołnierzy do walki zbrojnej. Prezentuje obraz współczesnego świata, w tym państw, kontynentów, na których terenie dzieci żołnierze z karabinem AK-47 jako żywe tarcze bez imienia, godności i osobowości oddają życie. Dorosli tego świata techniki, kosmosu, nanotechnologii wykorzystują niepełnoletnich do walk plemiennych, religijnych, narkotykowych, itp. Mimo ustanowionych międzynarodowych konwencji praw dziecka, afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka, sprzeciwu opinii publicznej określone ośrodki, kraje nadal wykorzystują tysiące dzieci jako żołnierzy, które stają się narzędziami w rękach dorosłych.

SŁOWA KLUCZOWE:

dzieci, żołnierze, human shields, godność

1. ISTOTA ŚWIATA DZIECKA WOBEC ZAGROŻEŃ

Każde dziecko przychodzące na świat jest radośnie oczekiwane i kochane przez rodziców, matkę i ojca. Niezależnie od systemu prawnego państwa w którym się rodzi, staje się podmiotem szczególnej troski i opieki ze strony rodziny i państwa¹. Po urodzeniu jako osoba, której nadano imię i nazwisko, PESEL przynależy do struktury rodzinnej, państwowej i społecznej². Zaczynają przysługiwać jej określone prawa oraz uprawnienia zagwarantowane przez akty normatywne. Wyjaśniając szerzej istotę rozumienia „wewnętrz-

¹ Szerzej: B. Sowa, *Władza i przywództwo w organizacji* [w:] *Zarządzanie w zarysie*, Podręczniki Uczelniane Nr 109, K. Jaremczuk (red.), L. Kaliszczak, W. Kalita, A. Kurek, M. Kurek, W. Kuźniar, B. Sowa, J. Strojny, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemysł- Rzeszów 2011, s. 61-72.

² Zob. szerzej T. Piątek, *Miłość społeczna – wybrane aspekty pomocy społecznej*, (w:) *Wartości w pedagogice. Miłość jako wartość we współczesnej pedagogice*, Wyd. UR-IBE, Rzeszów 2009, ISBN 978-83-7586-017-7, s. 244-256,

nego świata dziecka”, określa się, iż Dziecko³ to osoba, człowiek umiejscowiony na osi czasu swego rozwoju, od urodzenia do osiągnięcia pełnej dojrzałości fizycznej tj. do 16-18 roku życia. Na etapie obecnego rozwoju fizycznego, umysłowego dziecka wyróżnia się pięć okresów rozwoju⁴:

- pierwszy *niemowlęcy*, od urodzenia do połowy 2 roku życia,
- drugi *poniemowlęcy*, jest to 2-3 rok życia,
- trzeci *przedszkolny*, obecnie to okres od 3 do 6, (7) roku życia,
- czwarty *szkolny*, obecnie od 6, (7) do 15 roku życia, dotyczący opanowania umiejętności logicznego i abstrakcyjnego myślenia, wiedzy o świecie,
- piąty *dojrzewania* (adolescencja), obecnie od 15, 16 do 18 roku życia, dotyczy wzmożonej pobudliwości układu nerwowego, szybkiego rozwoju życia psychicznego i uczuć. W tym okresie pojawiają się: krytycyzm myślenia, zainteresowania zawodowe, ustalają się poglądy społeczno-moralne, etyczne.

Niedojrzałość fizyczna, biologiczna, społeczna i moralna dziecka w okresie dorastania sprawia, że jest ono postrzegane, jako słaba, krucha istota, która wymaga szczególnej troski i opieki⁵. Ze względu na swą niedojrzałość, bezbronność, niesamodzielność, na dorosłych spoczywa powszechny obowiązek ochrony wolności i dzieciństwa najmłodszych. Gwarancję uprzywilejowanej pozycji najmłodszych stanowią liczne wewnętrzpaństwowe jak i międzynarodowe akty prawne. Stanowią one próbę stworzenia takiej rzeczywistości, która zapewniłaby bezpieczeństwo, rozwój oraz stabilizację życiową niezbędną do prawidłowego wychowania każdego dziecka⁶.

W wielkim skrócie przedstawiono istotę rozumienia edukacyjno-fizycznego rozwoju dziecka, jego praw, zasadnej pomocy, opieki i troski. DO ROŚLI KAŻDEMU DZIECKU WINNI ZACHOWAĆ JEMU NALEŻNE DZIECIŃSTWO. Podstawowe atuty pozytywnego wychowania dziecka

³ *Mała Encyklopedia Powszechna* PWN 1976, s. 183-184.

⁴ *Ibidem*, s. 183-184.

⁵ B. Sowa, *Otoczenie i jego relacje z organizacją* [w:] *Zarządzanie w zarysie*, Podręczniki Uczelniane Nr 109, K. Jaremczuk (red.), L. Kaliszczak, W. Kalita, A. Kurek, M. Kurek, W. Kuźniar, B. Sowa, J. Strojny, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemysł - Rzeszów 2011, s. 28 – 32.

⁶ M. Balcerek, *Prawa dziecka*, PWN Warszawa 1986, s. 22-29; H. Kołakowska-Przełomiec, D. Wójcik, *Idee konwencji praw dziecka a ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość*, pod red. J. Bińczyckiej, Impuls, Kraków 1993, s. 22-23

i wypromowania go na obywatela stosowane przez dorosłych to: przekazana miłość, godność, wolność, szacunek, bezpieczeństwo, itp. Tak przedstawia się świat wartości kochanego dziecka, cenionego jako osoby i człowieka⁷.

2. ŚWIAT ŻOŁNIERZA DAWNIEJ, DZIŚ PRZEGLĄD PROBLEMATYKI

Analizując drugi wymieniony „świat żołnierza”, który dotyczy osoby pełniącej czynną służbę w siłach zbrojnych w ramach powszechnego obowiązku służby wojskowej lub służby ochotniczej⁸, jest to ujęcie najprostsze. Nieco szerzej definiuje i wyjaśnia kolejna publikacja, która charakteryzuje żołnierza⁹ jako osobę pełniącą służbę w siłach zbrojnych danego kraju i zobowiązaną do obrony jego granic. Żołnierzem jest również osoba wykonująca zadania bojowe poza granicami własnego kraju, zarówno wówczas, gdy kraj ten jest agresorem, jak i w przypadku uczestniczenia sił zbrojnych danego kraju w misjach pokojowych lub siłach szybkiego reagowania, w sytuacjach zmuszających społeczność międzynarodową do natychmiastowego zbrojnego współdziałania. Żołnierz jest podstawową jednostką w zbrojnej formacji wojskowej powołanej przez organizm społeczno-polityczny dla obrony własnego terytorium przed najazdem, a nawet utrzymania w ryzach ludności lub dokonywania podbojów¹⁰.

Historia wojskowości sięga już okresu rewolucji neolitycznej, kiedy człowiek rozpoczął osiadły tryb życia i zaczął bronić swojej osady, grodu. Źródeł wojska musimy jednak szukać w starożytności, na ziemiach, gdzie powstawały pierwsze organizmy państwowe: w Egipcie, Mezopotamii,

⁷ P. Dziekański, *Informacja jako dobro ekonomiczne będące źródłem przewagi konkurencyjnej*, s. 387-403 [w:] M.G. Woźniak (red.naukowa), *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, Zeszyt 24, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych, ISBN 978-83-7338-765-2, ISSN 1898-5084; P. Dziekański, *Informacja jako zasób organizacji w społeczeństwie informacyjnym (zarys problematyki) Information as a resource organization in the information society (the outline of the problem)*, s. 149-168, [w:] *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej, Bezpieczeństwo, globalizacja – zarys problematyki*, M. Labuzik, P. Dziekański, A. Olak (red.), Wyd. WSBIP Ostrowiec Świętokrzyski, Ostrowiec Świętokrzyski 2013; P. Dziekański, *Bezpieczeństwo ekonomiczne współczesnego regionu (zarys problematyki)*, s. 80-94 [w:] *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej, Bezpieczeństwo, globalizacja – zarys problematyki*, M. Labuzik, P. Dziekański, A. Olak (red.), Wyd. WSBIP Ostrowiec Świętokrzyski, Ostrowiec Świętokrzyski 2013

⁸ *Encyklopedia Popularna PWN* 1998, s. 905-906.

⁹ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.

¹⁰ *Ibidem*.

Grecji, Rzymie, Persji, itp. Sumeryjska płaskorzeźba z połowy trzeciego tysiąclecia p.n.e. (tzw. Sępia stela) ukazuje władcę miasta Lagasz na czele uzbrojonych w dzidy i okrytych wielkimi, prostokątnymi tarczami żołnierzy. Już starożytny Egipt¹¹ posiadał armię w pełni profesjonalną i zawodową. Na jej strukturę składali się najemnicy oraz poborowi Egipcjanie, arystokraci których przez długie lata szkolono, stosując spartańskie metody. Armia organizacyjnie dzieliła się na 4 wielkie „korpusy” czy „dywizje”, noszące nazwy najważniejszych bogów. Każda „dywizja” miała na stanie pięćset rydwanów (załoga 2 żołnierzy - woźnica, wojownik). Korpusy liczyły około 5000 żołnierzy (4000 piechurów i 1000 członków załóg w elitarnych oddziałach rydwanów). Podstawową jednostką była licząca 200-250 żołnierzy „kompania”, którą dowodził „nosiciel sztandaru”. Dzieliła się ona na 4-5 mniejsze oddziały, po 50 zbrojnych każdy (włóczników - tarczowników i łuczników, również bronią pomocniczą były oszczepy). Oddziałami dowodzili oficerowie, służba w oddziałach rydwanów była zastrzeżona dla ludzi najbogatszych, którzy na własny koszt nabywali rydwan, i konie. Rydwanów używano w trzech wariantach: podczas marszu ubezpieczały kolumny piechoty, w czasie bitwy używano ich do przełamujących uderzeń i pościgu.

W kolejnej cywilizacji - starożytnej Grecji¹² żołnierzami stawali się wszyscy wolni obywatele. Cywilizacja oparta na rozwoju nauk, matematyce, filozofii, architekturze, demokracji itp., również w militarystyce wprowadziła taktykę jako element wychowania, kultury i wiedzy wojskowej. Do IV wieku p.n.e. szkolenie wojskowe rozpoczynali chłopcy w wieku od 7 do 20 lat, w trzech etapach:

- pierwszy 7-11 lat, w tym okresie chłopcy nie byli jeszcze skoszarowani, codziennie wychodzili z domu na wspólne zabawy i ćwiczenia,
- drugi 12-15 lat, życie spędzali już w koszarach,
- trzeci 16-20 lat Efebowie (Ejrene). Ostatni rocznik *protejras* pełnił funkcję przewodników i był stawiany na czele drużyn młodszych jako ich opiekun i nauczyciel.

Obowiązkowa czynna służba wojskowa dotyczyła chłopców w wieku od 21 do 30 lat. Chłopcy w wieku 21 lat tzw. *sfajrejs* byli zaliczani do młodszych żołnierzy. W okresie dziesięciu lat Spartanie pod dowództwem starszych (króla) byli wysyłani na wojny zewnętrzne, przykład 300 Spartan przed

¹¹ *Poznanie świata – Starożytność*, Wyd. RTW Warszawa 2001, s. 12-20.

¹² *Ibidem*, s. 36-45.

wielotysięczną armią perską broniło wąwozu termopilskiego. W obliczu wroga Spartanin nie mógł się cofnąć, co określano lakonicznym powiedzeniem: z tarczą (wracał do Sparty żywy po przepędzeniu wroga) lub na tarczy (zabity lub ciężko ranny był niesiony na tarczy przez towarzyszy). Hoplita umiał perfekcyjnie władać bronią, znał swoje miejsce w szeregu i musztrę pododdziału, znał również wiele norm i zasad z taktyki prowadzenia walki. Podobnie było z posługiwaniem się bronią. Hoplita umiał wszechstronnie operować tarczą i włócznią, mieczem oraz w ograniczonym zakresie łukiem lub procą. Przewaga formacji inaczej falangi hoplitów nad innymi rodzajami wojsk w tamtym okresie leżała głównie w perfekcyjnym wyszkoleniu, współdziałaniu i niebywalej dyscyplinie żołnierzy tej formacji. Po 30 roku życia, zwłaszcza w okresach pokoju, można było liczyć na czasowe zwolnienie ze służby. Po odbyciu dziesięcioletniej służby wojskowej w wieku od 31 lat Spartanin uzyskiwał prawa polityczne. Każdy dostawał ziemię i mógł się ożenić (wcześniejsze małżeństwa były możliwe, ale wymagały uzyskania odpowiedniej zgody). Niektórzy mogli zacząć karierę jako dowódcy i urzędnicy. Tak więc większość Spartan od dziecka prowadziła koszarowo-wojskowy tryb życia, była poddawana surowej wojskowej dyscyplinie oraz ciężkim ćwiczeniom fizycznym i wojskowym, kształtującym pożądaną przez państwo charakter obywatela-wojownika. Była to pierwsza stała i utrzymywana w ciągłej gotowości armia, złożona z silnych i odpornych na trudy żołnierzy. Nakaz służby wojskowej w zasadzie obowiązywał do 60 roku życia, a więc dotyczył także mężczyzn żonatych. Z obowiązku wyłączano jedynie tych, którzy w czasie walk zostali ciężko ranni.

W starożytnym Rzymie, cywilizacji „żelaznego” prawa, również powszechnemu obowiązkowi służby wojskowej podlegali mężczyźni w wieku od 17 do 60 lat. Na wojnę wysyłano mężczyzn (wszystkich wolnych obywatelach) w wieku od 17 do 45 lat (*iuniores*). Mężczyźni powyżej 46 roku życia (*seniores*) służyli w miastach lub stanowili zasoby rezerw osobowych dla armii rzymskiej. We wczesnej Republice służba wojskowa nie była wynagradzana w postaci żołdu a traktowana jako obowiązek obywatelski. Zwolnienie z tego obowiązku zapewniało jedynie (poza ułomnością fizyczną) wstąpienie do stanu kapłańskiego lub bycie biednym (początkowo żołnierz sam kupował sobie ekwipunek). Ludność poddaną jako stany osobowe (nie-Rzymian zwanych Italikami) wykorzystywano do formowania różnych formacji pomocniczych w armii lub wioślarzy we flocie¹³.

¹³ *Poznanie świata – Starożytność*, Wyd. RTW Warszawa 2001, s. 42-45.

W latach 107-102 p.n.e. Gajusz Mariusz z uwagi na zadania i narastające trudności w opanowanych terytoriach (garnizonach rzymskich) wynikające z utrzymania porządku wśród różnych ludów podbitych (około 100 mln ludności) zreformował dotychczasową służbę wojskową, przekształcając dotychczasową armię obywatelską w profesjonalną armię zawodową. Służba w armii trwała minimum 16-20 lat, (nie można było zakładać rodziny). Żołnierz otrzymywał żołd i ekwipunek. Podstawową i największą jednostką taktyczną armii rzymskiej złożoną z ciężkozbrojnej piechoty był legion - falanga rzymska (*legio*, pobór/zaciąg/wojsko). Jego stan osobowy (średnio) wynosił 4000 pieszych i 600 legionistów (*ordo equester*) oddział jazdy konnej, łącznie 4600 żołnierzy¹⁴. W skład legionu wchodziły następujące oddziały zbrojne: jednostki taktyczne kohorty w liczbie 800-1000 osób (manipuły), które dzieliły się na mniejsze 100 osobowe centurie, oddziałami dowodzili rzymscy oficerowie. Zwykle utrzymywano od 6 do 10 kohort, gdzie każda złożona była z 5 do 8 centurii. W zależności od przeznaczenia i okresu rozwoju cywilizacyjnego Rzymu stany liczbowe legionów (w tym podległych oddziałów) ulegały zmianie. Zdarzało się, że sięgały nawet do 15.000, 16.000 żołnierzy. Podstawowym uzbrojeniem legionisty był: miecz (*gladius*), tarcza (*scutum*), pancerz (*lorica hamata* lub *lorica segmentata*), hełm i oszczep (*pilum*). Regulaminowym symbolem tworzącym i jednoczącym każdy legion był jego znak bojowy – orzeł (*aquila*), dzisiejszy sztandar jednostki. Stan liczebny wojsk w czasach rzymskich ulegał ciągłym zmianom, modernizacji, dochodził z wojskami pomocniczymi, składającymi się przeważnie z mieszkańców słabo zromanizowanych prowincji do około 300 tysięcy ludzi. Liczba legionów wynosiła od 25, nawet do 50 i więcej. Pod koniec Republiki, na początku Cesarstwa, w czasach wojen Pompejusza z Cezarem oraz Oktawiana z Antoniuszem w latach 48-30 p.n.e. osiągała we wszystkich, zwalczających się formacjach, nawet do 500 tysięcy ludzi¹⁵.

W średniowiecznej Europie, gdzie cała własność ziemska należała do władcy, powstało rycerstwo, które w wojsku spowodowało wyraźny podział na konne rycerstwo oraz pieszych łuczników, kuszników, pawężników – żołnierzy wywodzących się z warstwy wolnych lub pańszczyźnianych chłopów. Niezależne od władcy siły zbrojne powstawały również

¹⁴ L. Keppie, *The Roman Army of the Later Republic* [w:] *Warfare in the Ancient World*. New York / Oxford / Sydney: Facts On File, 1989 s. 16-17.

¹⁵ Ibidem s. 62-66.

w celu obrony dużych miast np. (Kraków, Lwów, Gdańsk) a ich skład i finansowanie spoczywały na barkach cechów rzemieślniczych i kupieckich¹⁶. W okresie Odrodzenia dość powszechnie korzystano z armii zaciężnych, od czego w wieku XVIII zaczęto odchodzić na rzecz armii z poboru, przy czym najszerze jej użycie miało miejsce w XIX i XX wieku począwszy od wojen napoleońskich aż do wojny wietnamskiej.

Obecnie coraz częściej wiele państw odstępuje od poboru do służby zasadniczej na rzecz armii kontraktowej zawodowej. Ta formacja jest znacznie mniejsza liczebnie, natomiast o wysokim stopniu specjalizacji i profesjonalizmu. W takiej strukturze osobowej, aktualnie trzon armii składający się z żołnierzy czynnej służby wojskowej, może być w każdej chwili uzupełniony przez zasoby żołnierzy rezerwy¹⁷. Żołnierze współczesnych jednostek operacyjnych pełniąc czynną służbę wykonują zadania w czasie pokoju, kryzysu (konfliktu) i wojny. Mogą działać w kraju jak i poza jego granicami, brać udział w misjach lub w siłach szybkiego reagowania. Na podstawie stosownego prawa określone rodzaje wojsk w zależności od potrzeb udzielają pomocy instytucjom, społeczeństwu dotkniętemu klęskami żywiołowymi czy katastrofami (np. powodziami, wielkimi pożarami), budować mosty i drogi, saperzy rozbijają niewybuchy itp.

3. DZIECI ŻOŁNIERZE JAKO BOHATERZY

Określenie „dziecko”, „dziecko-żołnierz” to dwa przeciwstawne światy. Wywołują bulwersujące skojarzenia, to paradoks, który prawnie i logicznie nie da się połączyć. Dziecko w większości kojarzy się nam z brakiem samodzielności, niedojrzałością oraz koniecznością opieki, potrzebą miłości ze strony swoich rodziców lub prawnych opiekunów, osób dorosłych. Dziecko zawsze należało i należy do rodziny, jest jej szczególną własnością¹⁸. Francuski historyk, Philippe Ariès, mówił o dzieciństwie, że stanowi XVI-wieczny wynalazek europejski¹⁹. Dopiero w epoce nowożytnej zwró-

¹⁶ H. Samsonowicz, *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. I, Warszawa 1981, s. 198-199.

¹⁷ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wyd. MON, Warszawa 1979.

¹⁸ Zob. T. Piątek, *Janusz Korczak – wzór osobowościowy prakseologicznego pedagoga i pracownika socjalnego* (w:) *W trosce o dziecko. Rozważania w kontekście pedagogiki Janusza Korczaka*, red. A. Bajorek, K. Serwatko, A. Śniegulska, Sanok 2012, ISBN 978-83-61802-88-4.

¹⁹ Ariès, Marabut, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*. Gdańsk 1995 s. 10-12.

cono szczególną uwagę na kwestię dzieciństwa. Uznano to za specyficzny okres wychowania i rozwoju, socjalizacji, formowania się tożsamości, nabywania wiedzy i umiejętności poprzez edukację. Koncepcja dziecka i jego dzieciństwa zmieniała się i zmienia nadal w czasie jego rozwoju i w jego otoczeniu. Podobnie jest z wizerunkiem dziecka-żołnierza²⁰. Większość osób wracając do historii odnosi się z sympatią, współczuciem i podziwem wobec Dziecka Powstańca, niepełnoletniego żołnierza powstania warszawskiego, który wykonuje różnorodne zadania bojowe, wspólnie i pod dowództwem dorosłych. Podobnie możemy się odnieść wobec Orłąt Lwowskich, niepełnoletnich obrońców Lwowa w czasie wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej, którzy oddali swe życie jako dzieci żołnierze w słusznej sprawie. Wszyscy dzisiaj są kreowani na bohaterów, a ich poświęcenie, przykład uznawane jest za dowód patriotycznego wychowania, osobowej dojrzałości. Przykładów zachowania się dzieci jako osób dorosłych, można przytaczać wiele, np. dzieci ratujące życie dorosłym wzywając pogotowie, staż pożarną, itp.

4. DZIECI ŻOŁNIERZE JAKO ŻYWE TARCZE ISTOTA GLOBALIZMU

Obecne zjawisko dzieci wykorzystywanych jako żołnierzy, ich bezpieczeństwa staje się plagą współczesności, problemem o zasięgu globalnym. Konsekwencje wykorzystywania dzieci żołnierzy widoczne są już w sferze międzynarodowej globalnej, np. ekonomicznej, społecznej, kulturalnej, zarówno w państwach, ogarniętych wojną, konfliktem zbrojnym, jak i pozostałych pozostających w stanie pokoju. Dzieci z karabinem traktowane jak narzędzia do zabijania, wychowane w nienawiści, mające być przyszłością narodu, nie będą dbały o pokój, państwo, naród. Dorastające pokolenie w czasie wojen, konfliktów, które było pozbawione godności będzie szerzyło bunt, promując, iż w przemocy i bezkarności jest siła jutra - przykładem powstające Państwo Islamskie. Obecnie dzieci dla dorosłych stanowią tani, atrakcyjny, podatny surowiec do wykorzystania na żołnierzy, jako materiał bez imienia i godności. Ze względu na budowę swego ciała (wzrost, ciężar), zabrane dzieciństwo, w tym nieświadomość skutków zagrożenia nadają się do działań w terenie, prowadzenia rozpoznania, akcji wywiadowczych czy działań partyzanckich, dokonywania czystek etnicznych, religijnych. W tego typu działaniach nie potrzeba

²⁰ J. Nowakowska-Małusecka, *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym: studium prawno międzynarodowe*, Bydgoszcz-Katowice 2012, s. 12-14.

ciężkiego sprzętu, artylerii wystarczy dziecko, karabin, mina, granatnik, suchy prowiant. Charakter działań ich skuteczność, poniesione koszty, bezkarność rodzi określone zapotrzebowanie na dzieci. Są łatwe do zwerbowania, uprowadzenia, tanie w utrzymaniu, podatne na obietnice, sugestie, patologicznie posłuszne. W społeczeństwach Afryki Subsaharyjskiej, cechujących się wysoką stopą przyrostu naturalnego, niską średnią długością życia, dzieci zwłaszcza osierocone, przesiedlone, biedne i bezdomne „dzieci ulicy” stają się dobrym, łatwo dostępnym poszukiwanym towarem²¹. O chętnym werbowaniu dzieci do różnych struktur formacji zbrojnych świadczy wypowiedź starszego oficera grupy zbrojnej w Czadzie z 2007 r. dla Human Rights Watch: „Dzieci-żołnierze są idealne, ponieważ nie narzekają, nie oczekują zapłaty, a jeśli im powiesz zabij, zabią”²². Dzisiaj widok w masmediach zdjęć dzieci z kbkAK w ręku, nie jest czymś niespotykanym, nowym, szokującym. Jest normalnością, świat już się do tego przyzwyczaił. Jest to jedna z wielu groźnych i ponurych ikon cywilizacyjnych XXI wieku. Zaangażowanie dzieci w konflikty zbrojne stało się już codziennością. Dzisiejszy Bliski Wschód, powstające Państwo Islamskie, Irak, Pakistan, Afganistan, Afryka, Ameryka Południowa, to szczególne rejony, gdzie dziecko żołnierz w interesie wojen toczonych przez dorosłych celowo sieje śmierć, jest postrachem oraz dowodzi barbarzyństwa. Dlatego tak istotne jest, aby państwa, organizacje rządowe i pozarządowe oraz inne podmioty lokalne, regionalne, religijne podjęły działanie i przeciwstawiły się temu zjawisku. Do listy globalnych czynników wpływających na zwiększenie się występowania zjawiska dzieci żołnierzy zaliczyć należy także transformację krajów trzeciego świata, w tym postkolonialnych. Następne niekorzystne zjawisko, które wpływa na masowe wykorzystywanie dzieci jako żołnierzy to rewolucje społeczne, polityczne, upadki państw, zmiany ustrojowe, anarchizacja sfery publicznej, uaktywnienie się nienawiści plemiennej, pojawienie się żądań etnicznych, wolnościowych, rozpad narodów dawnych kolonii, reżimów. Świat nagle zaskoczyły narastające zjawiska i problemy globalne – jednym z nich stał się udział dzieci w lokalnych wojnach, konfliktach²³.

²¹ D. J. Francis, *Paper Protection’ Mechanisms: Child Soldiers and the International Protection of Children in Africa’s Conflict Zones*, *The Journal of Modern African Studies*, vol. 45, no 2, 2007.

²² *Early to War. Child Soldiers in the Chad Conflict*, “Human Rights Watch”, t. 19 nr 9(A), 2007, s. 20.

²³ G. Carrisi, *Dzieci-żołnierze. Kalamy idzie na wojnę*, Kraków 2007.

5. DZIECKO-ŻOŁNIERZ WOBEC PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I LOKALNEGO

Udział dzieci w konfliktach zbrojnych uregulowano w międzynarodowym prawie humanitarnym w postaci czterech konwencji genewskich z 1949 r., zwłaszcza IV konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949r. Przepisy tej konwencji mają bezpośrednie zastosowanie do dzieci ze względu na fakt, iż po raz pierwszy w dokumencie genewskim zostało użyte sformułowanie „dziecko”. Rozróżnienie wieku dziecka na 7, 12 i 15 lat świadczy, iż grupie tej, z racji wieku, przysługują specjalne środki ochrony²⁴. Jednak w żadnym artykule nie zawarto zapisu o szczególnej ochronie dzieci, wręcz są one wykluczone z grupy „specjalnego poszanowania” (art. 16)²⁵. W analizowanym artykule nadmienia się, iż ochrona przysługuje rannym, chorym, kalekom i ciężarnym kobietom podczas gdy kwestia objęcia specjalną opieką małoletnich pozostaje nieuregulowana. Dzieci podczas trwania działań wojennych zaliczane są wyłącznie do kategorii ludności cywilnej. W IV konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny nie podjęto tematyki ochrony dzieci żołnierzy. Dwa protokoły dodatkowe konwencji: I protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych i II protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów, stały się pierwszymi aktami prawa międzynarodowego humanitarnego, w których poddano regulacji powyższe zagadnienie. Na mocy I protokołu, art.77 ust.2 „Strony konfliktu poczynią wszelkie praktycznie możliwe kroki, by dzieci poniżej 15 lat nie uczestniczyły bezpośrednio w działaniach zbrojnych, zwłaszcza będą powstrzymywać się od powoływania ich do swych sił zbrojnych. W razie powoływania osób między 15 a 18 rokiem życia, strony będą się starały dać pierwszeństwo starszym”²⁶.

²⁴ Składają się na nie między innymi: umieszczenie dzieci poniżej 15lat w strefach i miejscowościach sanitarnych, chroniącymi przed skutkami wojny, ewakuacja dzieci z miejsc oblężonych, zapewnienie dostępu do niezbędnej żywności, odzieży i środków, niedopuszczenie do sytuacji braku opieki dorosłego nad dziećmi poniżej lat 15. IV International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 August 1949, 75 UNTS 287, <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280158b11.02.2015r>.

²⁵ Ibidem.

²⁶ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Interna-*

Konwencja praw dziecka z 1989 r. była pierwszym dokumentem prawa międzynarodowego publicznego, w którym stworzono definicję prawną dziecka. Według konwencji, dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat²⁷. Warto podkreślić, iż Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) od wielu lat konsekwentnie wychodzi naprzeciw medialnym stereotypom, które redukują obraz dziecka żołnierza do chłopca trzymającego kbkAK²⁸. Według UNICEF, dzieckiem żołnierzem jest dziecko, związane z siłą zbrojną lub grupą zbrojną „jakośkolwiek osoba poniżej 18 roku życia, która jest lub była zwerbowana bądź wykorzystana przez siłę zbrojną lub grupę zbrojną dla pełnienia jakiejkolwiek funkcji, łącznie, ale nie ograniczając jej tylko do dzieci, chłopców i dziewcząt, wykorzystywanych jako żołnierze, kucharze, targarze posłańcy, szpiedzy, bądź w celach seksualnych”. Definicja ta nie odnosi się tylko do dziecka, które brało lub bierze bezpośredni udział w działaniach zbrojnych²⁹. Nadana jest im ochrona ogólna z zakazem okaleczania, stosowania kar cielesnych (art. 27-34)³⁰. Przysługuje im ponadto prawo do poszanowania ich osoby, przekonań i praktyk religijnych, honoru, zwyczajów i obyczajów. Treść artykułu wskazuje na zakaz stosowania wobec małoletnich praktyk uwłaczających ich godności. Państwa, oprócz wstrzymania się od powoływania małoletnich do sił wojskowych, powinny również konsekwentnie stosować surowe kary i sankcje wobec nie przestrzegających powyższej zasady prawa międzynarodowego, gdyż tylko w ten sposób możliwa staje się całkowita eliminacja udziału dzieci w konfliktach zbrojnych. Ustanowienie granicy wieku 18 lat, poniżej której rekrutacja do sił zbrojnych zostanie zakazana, spotkało się ze sprzeciwem wielu państw, między innymi Kanady oraz Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. W tych państwach utrzymywano pogląd, iż żołnierz w wieku 15 i 16 lat jest znacznie skuteczniejszy od dorosłego. Pogląd ten spotkał się również

tional Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, 1125 UNTS 3, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36b4.html> 11.02.2015r.

²⁷ *Konwencja o prawach dziecka*, [w:] *Międzynarodowa ochrona praw dziecka*, red. J. M. Śnieciński, wyd. „Żak”, Warszawa 1996, s. 14-15.

²⁸ E. Nowak, *Dzieci-żołnierze w wojnach i konfliktach zbrojnych* (red.), Materiały z konferencji naukowej, Opole 2008 s. 35.

²⁹ J. Czyżewski, *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2009 s.27-28.

³⁰ *Ibidem*.

z aprobatą państw, w których dzieci stanowią jedne z największych grup wiekowych w społeczeństwie³¹.

Afrykańskie regionalne uregulowanie prawne dotyczące *Karty praw i dobra dziecka* z 1990r. zdefiniowało pojęcie dziecka, również jako osobę poniżej 18 roku życia. Dlatego bezpośredni udział w działaniach wojennych i rekrutacja dozwolona jest po uzyskaniu przez dziecko pełnoletniości. Afryka, jako kontynent, na którym zjawisko dzieci żołnierzy występuje masowo, wprowadziła normę afrykańskiej karty praw i dobra dziecka obowiązującej zarówno podczas międzynarodowych, jak i wewnętrznych konfliktów zbrojnych, a także na niższych poziomach przemocy w postaci sporów czy napięć³².

Podsumowując, na podstawie ustanowionych regulacji prawnych w kwestii udziału dzieci w konfliktach zbrojnych można zauważyć, że począwszy od 1949 roku dozwolony wiek rekrutacji dzieci w celu uczestnictwa w konfliktach zbrojnych był stopniowo podnoszony. W kolejnych protokołach dodatkowych do konwencji genewskiej dolna granica wieku wynosiła 15 lat, ale już w wspomnianej wcześniej Afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka z 1990 roku została podniesiona do 18 roku życia. Natomiast w konwencji genewskiej brak jest uregulowań dotyczących bezpośredniego udziału dzieci w działaniach wojennych, jednak trzeba nadmienić, że protokoły dodatkowe, oraz każde kolejne normy prawa międzynarodowego odnoszą się do tej kwestii.

6. WSPÓŁCZESNE DZIECI ŻOŁNIERZE W LICZBACH

Obecne konflikty zbrojne, prowadzone wojny charakteryzują się powszechną brutalnością, wyzyskiem, oraz brakiem poszanowania dla praw i wolności człowieka dorosłego, w tym również dzieci i kobiet (konflikt bałkański, iracki, afgański, czeczeński, ukraiński pokazał dobitnie do czego prowadzi wojna nawet w XXI wieku). Mimo licznych prawnych uregulowań międzynarodowych problem wykorzystywania ludzi bez munduru do walki zbrojnej staje coraz częstszy, a w tym dzieci żołnierzy jako żywych tarcz, czy chodzących samobójców terrorystów nafaszerowanych

³¹ M. Pruncal, *Child-soldiers-international legal standards on the protection of children involved in armed conflicts*, *Miscellanea Ivris Gentium*, 2005/2006, nr VIII/IX, s. 102-104.

³² Organization of African Unity, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html>, 15.02.2015r.

ładunkami wybuchowymi. Określenie dziecko żołnierz nawiązuje do osoby niepełnoletniej biorącej bezpośredni lub pośredni udział w działaniach zbrojnych, na określonym obszarze. łączy w sobie niewinną osobę, charakteryzującą się niewykształconą psychiką z pracą żołnierza – wiążącą się z niebezpieczeństwem i brutalnością. Istoty, dla których nie istnieje granica pomiędzy dobrem a złem, wymierzają sprawiedliwość budując przyszłość danego państwa na agresji. Powszechność występowania zjawiska polegającego na wykorzystywaniu dzieci jako żołnierzy uwidacznia, iż problem ten stał się zjawiskiem przynoszącym korzyści³³.

Szacuje się, że w wojnach toczonych obecnie na świecie walczy 250–300 tys. dzieci. Większość to osoby mające 12–18 lat³⁴. Dzieci walczą zarówno w oddziałach rządowych, sformowanych grupach zbrojnych mających poparcie władz, jak i w oddziałach opozycyjnych. Kontynentem najbardziej dotkniętym zjawiskiem dzieci żołnierzy jest Afryka, zwłaszcza „Czarna Afryka”. W konfliktach toczonych na południe od Sahary uczestniczy zdaniem specjalistów około 100–150 tys. dzieci żołnierzy. Najbardziej dramatyczna sytuacja wiąże się z wojnami domowymi w Ugandzie, Sudanie i Demokratycznej Republice Konga³⁵. Problem dotyczący omawianego zjawiska występuje również w rejonach Azji Centralnej, Azji Południowo Wschodniej, Ameryki Południowej oraz na Bliskim Wschodzie. Na wymienionych obszarach konflikty toczą się od trzydziestu, czterdziestu lat. Zdarzają się państwa, jak Somalia czy Afganistan, w których dzieci nie przeżyły ani jednego dnia w stanie pokoju. Każdy konflikt zbrojny niezależnie od charakteru ma kluczowy wpływ na zdrowie fizyczne jak i psychiczne uczestników, a w szczególności osób małoletnich. Dzieci, jako jedne z najmniej odpornych na skutki wywołane wojną, stają się najczęstszymi jej ofiarami. Zniszczenia wojenne, głód, brak odpowiednich środków medycznych oraz punktów sanitarnych dziesiątkują najmłodsze pokolenia. Blizny fizyczne, a przede wszystkim psychiczne, spowodowane tragicznymi przeżyciami stają się jedynymi doświadczeniami i środkami wychowawczymi z ich dzie-

³³ R. Dallaire with J. D. Humpreys, Random House, *They fight like soldiers, they die like children: the global Quest to redicate the use of child soldiers*, Canada, Toronto 2010, s. 127-159.

³⁴ M. Wessels, *Child Soldiers: From Violence to Protection*, Harvard 2006 s. 24-26.

³⁵ L. Badjoko, *Byłem dzieckiem żołnierzem* (dot. Demokratycznej Republiki Konga), Warszawa 2007 s. 53; S. G. Mehari, *Żar serca*, (dot. Erytrei), Warszawa 2006 s. 22; I. Beah, *Było minęło: wspomnienia dziecka-żołnierza*, (dot. Liberii i Sierra Leone), Kraków 2008 s. 41-43.

ciństwa³⁶. Do czynników decydujących o angażowaniu dzieci w konflikty zbrojne politolog J. Czyżewski zalicza: zmianę natury konfliktów zbrojnych, proliferację i rozwój technologii broni strzeleckiej (nieograniczony handel bronią, jej miniaturyzacja i skuteczność, niewielka waga broni, łatwość w obsłudze, niska cena, stosunkowo duża wytrzymałość, niezawodność) oraz determinanty pozamilitarne – społeczne, ekonomiczne i polityczne. Zgodzić się należy, że główną przyczyną angażowania dzieci w działania zbrojne jest zmiana samej natury konfliktów zbrojnych, datowana przez politologa na koniec zimnej wojny i erozję bipolarnego podziału świata. Wojny coraz rzadziej dotyczą sporów między państwami, a coraz częściej są wojnami domowymi, toczonymi przez wrogie grupy etniczne, zwolenników rządu i opozycji. Motywami działań nie jest już walka o terytorium, ale pobudki ideologiczne związane z polityką tożsamości, która jest rozumiana jako dążenie do zdobycia władzy opartej na identyfikacji narodowej, plemiennej, klanowej, religijnej czy językowej³⁷.

Współczesne konflikty – czego dowodzi postkolonialna historia Afryki – z racji na transnarodowy i etniczny charakter, łatwo ulegają umiędzynarodowieniu. Zmianie ulega koncepcja zwycięstwa w wojnie – coraz częściej jest nim wyniszczenie przeciwnika, co w sposób dotkliwy odczuwalne jest przez ludność zamieszkałą terytorium działań wojennych. W miejsce regularnych bitew pojawiają się zaskakujące stopniem brutalności masakry. Przemoc przestaje podlegać kontroli, ulega deetatyzacji, depolityzacji, prywatyzacji i komercjalizacji. Przywództwo tzw. warlordów (panów wojny) w większym stopniu wiąże się z charyzmą, prywatnymi wpływami, dążeniem do przejęcia kontroli nad bogactwami naturalnymi niż wojskowym wykształceniem, czy przynależnością do danej partii politycznej. Wojsko tworzone jest nie przez regularne, wyszkolone oddziały – ich miejsce zajmują grupy paramilitarne, rebelianckie.

7. PRZYCZYNY I SKUTKI WALKI Z NEGATYWNYM ZJAWISKIEM WYKORZYSTANIA DZIECI ŻOŁNIERZY

Działanie mające na celu zmniejszenie lub całkowite zlikwidowanie zjawiska występowania dzieci-żołnierzy, obejmuje przede wszystkim zakończe-

³⁶ S. C. Grover, Springer, *Child soldiers victims of genocidal transfer: exonerating child soldiers charged with grave conflict-related international crimes*, Berlin 2012.

³⁷ J. Czyżewski, *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Toruń 2009 s. 97-99.

nie trwających konfliktów zbrojnych i niedopuszczenie do pojawiania się następnych. Dopóki trwać będą działania o charakterze zbrojnym i ciągły brak porozumienia między stronami, dzieci nadal będą wykorzystywane, jako środek umożliwiający osiągnięcie zamierzonych celów najniższym kosztem. Konflikty powinny być rozwiązywane zgodnie z rozdziałem VI Karty Narodów Zjednoczonych, drogą pokojową za pomocą rokowań, arbitrażu, pośrednictwa organizacji międzynarodowych. Wprawdzie Rada Bezpieczeństwa ONZ upoważniła na mocy rozdziału VII także do prowadzenia akcji zbrojnych, jednak są to działania ostateczne. Wpierw należy podjąć interwencje humanitarne, stanowiące odpowiedź na łamanie praw człowieka, w szczególności dziecka³⁸.

Prawo międzynarodowe publiczne stanowi podstawę, na której można oprzeć wszystkie działania zmierzające do zakończenia haniebnego procederu wykorzystywania dzieci. Podniesiona granica wieku rekrutacji do czynnej służby wojskowej z 15 do 18 lat na podstawie protokołu dodatkowego do konwencji praw dziecka dotyczącego udziału dzieci w konfliktach zbrojnych, pomimo iż może obejmować wszystkie struktury globalne została ratyfikowana tylko przez 136 państw ze 159, będących stronami protokołu³⁹. Terytoria państw, które nie ratyfikowały protokołu są więc potencjalnymi środowiskami, w których może dojść w przyszłości do łamania praw człowieka i werbowania dzieci jako dodatkowej siły umożliwiającej wygraną w walce. Funkcjonujące prawo międzynarodowe traktujące o przeciwdziałaniu zjawiska dzieci – żołnierzy powinno być wspierane przez przepisy prawa wewnętrznego państw. Istotne jest, aby rządy kształtowały standardy zakazujące werbowania dzieci, ale także dbały o ich przestrzeganie. Skutecznym posunięciem państw byłoby się aktywne rozbijanie grup rebelianckich, stanowiących większość wśród podmiotów wykorzystujących się małoletnich jako żołnierzy.

Ochrona zapewniana przez państwo nie powinna mieć jedynie charakteru prawnego. Nieodzowne są rzeczywiste działania wymierzone w grupy dzieci, będące szczególnie narażonymi na przymusową rekrutację. Dzieci osierocone, nieletni żyjące na ulicy, „dzieci bez imienia” oraz uchodźcy

³⁸ UN, *Charter of the United Nations* 26 June 1945, San Francisco, <http://www.un.org/en/documents/charter/>, 17.02.2015r.

³⁹ UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 25 May 2000, http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en, 17.02.2015r.

przebywający poza własnym państwem są wyjątkowo podatne na wykorzystanie z racji bezbronności⁴⁰. Wprowadzenie polityki rozwojowej, lepsze funkcjonowanie administracji wewnętrznej dbającej o zarejestrowanie noworodków oraz szerszy dostęp do edukacji są głównymi zadaniami, którym powinno sprostać państwo.

Intensyfikacja zjawiska dzieci żołnierzy wynika przede wszystkim z poczucia bezkarności osób oraz grup zajmujących się werbowaniem małoletnich. Próby wymierzenia sprawiedliwości zostały podjęte przez Międzynarodowy Trybunał Karny (International Criminal Court, MTK), powstały na podstawie Statutu Rzymskiego dnia 17 lipca 1998r. „Wcielanie lub werbowanie dzieci poniżej piętnastego roku życia do narodowych sił zbrojnych lub faktyczne używanie ich w działaniach zbrojnych” zostało włączone do zbrodni wojennych⁴¹. Pozytywnym przykładem takich starań jest toczący się, od 26 stycznia 2009 r. w Hadze proces Tomasa Lubangi Dyilo - założyciela i przywódcy Związku Kongijskich Patriotów (Union of Congolese Patriots, UPC). Został on oskarżony o werbowanie i wcielanie w struktury ugrupowania UPC dzieci poniżej 15 roku życia oraz wykorzystywanie najmłodszych w walkach zbrojnych w przedziale od września 2002 r. do sierpnia 2003 r.⁴².

Specjalny Sąd dla Sierra Leone odniósł więcej sukcesów niż MTK. 22 lutego 2008 r. zapadł ostateczny wyrok w sprawie popełnienia jedenastu zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości w Sierra Leone. Alex Tamba Brima, Ibrahim Bazy Kamara oraz Santigie Borbor Kanu zostali skazani kolejno na 50, 45 i 50 lat pozbawienia wolności. 28 maja 2008 r. zapadł kolejny wyrok za osiem zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości oraz inne poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. Mo-inina Fofana i Allieu Kondewa otrzymali 15 i 20 lat pozbawienia wolności⁴³.

Kolejnym sposobem na zapobieżenie intensyfikacji zjawiska dzieci-żołnierzy jest doprowadzenie do sytuacji, w której wykorzystywanie dzieci

⁴⁰ J. Czyżewski, *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Toruń 2009 s. 115-116.

⁴¹ *Rome Statute of the International Criminal Court*, A/CONF.183/9, http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf, 11.02.2015r.

⁴² DRC: ICC's First Trial Focuses on Child Soldiers, Human Right Watch, <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/22/drc-icc-s-first-trial-focuses-child-soldiers>, 10.02..2015r.

⁴³ *The Special Court for Sierra Leone*, http://www.rscsl.org/Documents/NPWJ_SCSL_ImpactLegacyReport_04OCT12.pdf, 10.02.2015r.

stałoby się nieopłacalne. Zachowanie zapasów broni na stabilnym poziomie stanowi dla grup zbrojnych jedno z najważniejszych zadań. „Zamrożenia aktywów, wprowadzenia embarga na broń, ograniczeń w podróży wobec osób, które naruszają prawo międzynarodowe poprzez rekrutację, seksualne wykorzystywanie i okaleczanie oraz zabijanie dzieci w czasie wojny”⁴⁴. Realizacja planu w rzeczywistości mogłaby odnieść pozytywny skutek. Podjęte działania mogłyby doprowadzić do zahamowania rozprzestrzeniania się zjawiska dzieci-żołnierzy. Celem oprawców stałoby się odtworzenie niezbędnych zapasów broni czy amunicji. Wówczas zdecydowanie korzystniejsze byłoby poświęcenie spokoju wielu tysięcy dzieci w zamian za dostawy broni. Nie wiadomo jednak jak długo taki stan mógłby się utrzymać. Oprawcy mogliby bowiem dojść w pewnym momencie do wniosku, iż ich zapasy zostały uzupełnione na tyle, że dotychczasowy układ z państwami zachodnimi nie jest już konieczny, po raz kolejny rozpoczynając masowe werbunki dzieci.

Kluczową kwestią w zapobieganiu rekrutacji dzieci żołnierzy jest świadomość społeczna. Należy zwrócić uwagę, iż problem ten nie dotyczy tylko rejonów ogarniętych konfliktami zbrojnymi, ale całego świata. Informacje koalicji na rzecz zaprzestania wykorzystywania dzieci jako żołnierzy uświadamiają, iż obecność małych żołnierzy nie występuje wyłącznie w państwach rozwijających się w Afryce, czy w Azji, ale także w państwach Zachodu, pełnych dobrobytu oraz praworządności, czego przykładem może być Wielka Brytania. W państwie tym szesnastolatkom, zezwala się na wkroczenia w szeregi oddziałów zbrojnych, jednocześnie paradoksalnie zakazując oglądania filmów wojennych. Monitorowanie, sporządzanie raportów przez Organizację Narodów Zjednoczonych umożliwia skuteczniejsze działanie i częstsze sukcesy⁴⁵.

WNIOSKI

- Globalna świadomość społeczna powinna stać się istotną kwestią w walce ze negatywnym zjawiskiem użycia do działań zbrojnych dzieci żołnierzy. Dlatego dzień 12 lutego, został wyznaczony za datę światowego zwalczania barbarzyńskiego wykorzystywania dzieci w konfliktach zbrojnych. Aby unaoczniać krzywdę, jaka jest wyrządzana bezbronnym

⁴⁴ UN, *Children and armed conflict*.

⁴⁵ Recruitment and retention of minors in the British armed forces, Coalition to stop the use of child soldiers 2011, s. 3.

dzieciom powinien być obchodzony w szczególny sposób przede wszystkim w państwach, regionach gdzie dzieci są masowo werbowane do armii i wykorzystywane przez dorosłych w walkach zbrojnych.

- Pomimo masowego wieloletniego występowania problemu dzieci żołnierzy pod koniec XX wieku dopiero współcześnie prawo podjęło walkę z tym problemem. Wprowadzone międzynarodowe uregulowania w postaci konwencji praw dziecka, ponadto tak ważne prawo zawarte w afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka będącego podstawą prawną wobec kontynentu najbardziej zagrożonego występowaniem zjawiska nieletnich żołnierzy, są pewnym zielonym światłem konsekwentnego karania winnych werbowania i wykorzystywania dzieci żołnierzy.
- Kompatybilność wymiaru sądownictwa oraz istniejącego prawa staje się wyznacznikiem ponoszenia odpowiedzialności za popełniane czyny rekrutacji i wykorzystania dzieci żołnierzy, uświadamiając oprawcom, iż czas ich bezkarności się powoli kończy.

BIBLIOGRAFIA

1. Ariès Ph., tłumaczenie Ochab M., *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, Gdańsk 1995.
2. Balcerek M., *Prawa dziecka*, Warszawa 1986.
3. Badjoko L., *Byłem dzieckiem żołnierzem*, (dot. Demokratycznej Republiki Konga), Warszawa 2007.
4. Beah I., *Było minęło: wspomnienia dziecka-żołnierza*, (dot. Liberii i Sierra Leone), Kraków 2008.
5. Carrisi G., *Dzieci-żołnierze. Kalami idzie na wojnę*, Kraków 2007.
6. Child soldiers victims of genocidal transfer: Grover S. C., *Exonerating child soldiers charged with grave conflict-related international crimes*, Springer, Berlin 2012.
7. Czyżewski J., *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Toruń 2009.
8. Dallaire R., with Humpreys J. D. *They fight like soldiers, they die like children: the global Quest to rededicate the use of child soldiers*, Random House Canada, Toronto 2010.
9. DRC ICC's First Trial Focuses on Child Soldiers, Human Right Watch, <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/22/drc-icc-s-first-trial-focuses-child-soldiers>

10. Dziekański P., *Informacja jako dobro ekonomiczne będące źródłem przewagi konkurencyjnej*, s. 387-403 [w:] M.G. Woźniak (red.naukowa), *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, Zeszyt 24, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych, ISBN 978-83-7338-765-2, ISSN 1898-5084.
11. Dziekański P., *Informacja jako zasób organizacji w społeczeństwie informacyjnym (zarys problematyki)* *Information as a resource organization in the information society (the outline of the problem)*, s. 149-168, [w:] *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej, Bezpieczeństwo, globalizacja – zarys problematyki*, M. Labuzik, P. Dziekański, A. Olak (red.), Wyd. WSBIP Ostrowiec Świętokrzyski, 2013.
12. Dziekański P., *Bezpieczeństwo ekonomiczne współczesnego regionu (zarys problematyki)*, s. 80-94 [w:] *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej, Bezpieczeństwo, globalizacja – zarys problematyki*, M. Labuzik, P. Dziekański, A. Olak (red.), Wyd. WSBIP Ostrowiec Świętokrzyski, Ostrowiec Świętokrzyski 2013
13. *Early to War. Child Soldiers in the Chad Conflict*, “*Human Rights Watch*”, t. 19 nr 9(A). 2007r.
14. Francis D. J., *Paper Protection Mechanisms: Child Soldiers and the International Protection of Children in Africa’s Conflict Zones*, “*The Journal of Modern African Studies*”, vol. 45, no. 2, 2007r.
15. Grover S.C., Springer, *Child soldiers victims of genocidal transfer: exonerating child soldiers charged with grave conflict- related international crimes*, Berlin 2012.
16. International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 3, <http://www.refworld.org/b4.htm>
17. International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 August 1949, 75 UNTS 287, <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280158b1a>
18. Jurczak V., Olak A., Mika J., *Bezpieczeństwo w warunkach globalizacji - wybrane zagadnienia*. Ostrowiec Św. 2014.
19. *Konwencja o prawach dziecka*, [w:] *Międzynarodowa ochrona praw dziecka*, red. Śnieciński J. M., Warszawa 1996.

20. Kołakowska-Przełomiec H., Wójcik D., *Idee Konwencji Praw dziecka a Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość*, [red.] Bińczyckiej J., Impuls, Kraków 1993;
21. Lawrence K., *The Roman Army of the Later Republic*, [w:] *Warfare in the Ancient World*. New York / Oxford / Sydney: Facts On File, 1989.
22. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
23. *Mała Encyklopedia Powszechna* PWN 1976.
24. Mehari S. G., *Żar serca*, (dot. Erytrei), Warszawa 2006.
25. Nowak E. (red.), *Dzieci-żołnierze w wojnach i konfliktach zbrojnych: materiały z konferencji naukowej*, Opole 2008.
26. Nowakowska-Małusecka J., *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym*, Studium prawno międzynarodowe, Bydgoszcz 2012.
27. Olak A., Labuzik M., *Europejska Unia. Wybrane Témy*. Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ” Ostrowiec Św. 2013.
28. Olak A., *Bezpieczeństwo Rodziny w warunkach globalizacji*. WszMijO w Katowicach. Katowice 2013.
29. Piątek T., *Janusz Korczak – wzór osobowościowy prakseologicznego pedagoga i pracownika socjalnego (w:) W trosce o dziecko. Rozważania w kontekście pedagogiki Janusza Korczaka*, red. Bajorek, K. Serwatko, A. Śniegulska, Sanok 2012.
30. Piątek T., *Miłość społeczna – wybrane aspekty pomocy społecznej*, [w:] *Wartości w pedagogice. Miłość jako wartość we współczesnej pedagogice*, Wyd. UR-IBE, Rzeszów 2009, ISBN 978-83-7586-017-7, s. 244-256,
31. *Poznanie świata – Starożytność*, Wyd. RTW Warszawa 2001.
32. Pruncal M., *Child-soldiers-international legal standards on the protection of children involved in armed conflicts*, “Miscellanea Ivris Gentium” nr VIII/IX. 2005/2006.
33. *Recruitment and retention of minors in the British armed forces, Coalition to stop the use of child soldiers*, 2011.
34. *Rome Statute of the International Criminal Court*, A/CONF.183/9, http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf
35. Samsonowicz H., *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. I, Warszawa 1981.

36. Sowa B., *Otoczenie i jego relacje z organizacją* [w:] *Zarządzanie w zarysie*, Podręczniki Uczelniane Nr 109, K. Jaremczuk (red.), L. Kaliszczak, W. Kalita, A. Kurek, M. Kurek, W. Kuźniar, B. Sowa, J. Strojny, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemysł - Rzeszów 2011.
37. Sowa B., *Władza i przywództwo w organizacji* [w:] *Zarządzanie w zarysie*, Podręczniki Uczelniane Nr 109, K. Jaremczuk (red.), L. Kaliszczak, W. Kalita, A. Kurek, M. Kurek, W. Kuźniar, B. Sowa, J. Strojny, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemysł- Rzeszów 2011.
38. *The Special Court for Sierra Leone*, http://www.rscsl.org/Documents/NPWJ_SCSLImpactLegacyReport_04OCT12.pdf
39. UN, *Children and armed conflict*.
40. UN, *Charter of the United Nations* 26 June 1945, San Francisco, <http://www.un.org/en/documents/charter/>
41. UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 25 May 2000, http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en
42. Wessels M., *Child Soldiers: From Violence to Protection*, Harvard 2006.

DR INŻ. ANTONI KRAUZ, Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Pracy i Andragogiki .

PROF. NADZW. DR HAB. ANTONI OLAK, WSPiA w Lublinie/WSBiP w Ostrowcu Św. – Katedra Bezpieczeństwa Narodowego